

Anna Pękala

Rola rodziny w kształtowaniu systemu wartości u dzieci w wieku przedszkolnym

Wychowanie w Rodzinie 11, 95-109

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

„Wychowanie w Rodzinie” t. XI (1/2015)

nadesłany: 29.09.2014 r. – przyjęty: 16.06.2015 r.

Anna PEKALA*

Rola rodziny w kształtowaniu systemu wartości u dzieci w wieku przedszkolnym

The role of the family in shaping the system of values
in preschool children

Streszczenie

Otoczenie dziecka, w tym przede wszystkim rodzina, jest najlepszym miejscem do prowadzenia właściwie ukierunkowanej pracy wychowawczej. Będąc podstawową komórką społeczną, cechującą się największą ciągłością i systematycznością, powinna zapewnić dziecku najlepsze warunki rozwoju. W realizowanym przez nią procesie wychowania znaczenie odgrywa nie tylko emocjonalny stosunek rodziców do dziecka, lecz również ten, który się wyraża w ich sposobie zachowania oraz umiejętności zaspokajania jego potrzeb. W rodzinie dziecko przygotowuje się do życia, uodparnia na trudności i niepowodzenia, uczy się odpowiedzialnego podejmowania obowiązków i zadań.

Kształtowanie postaw moralnych jest niezwykle istotną kwestią w procesie wychowania dzieci. Wypracowanie i ukształtowanie właściwej i trwałej hierarchii wartości jest czynnikiem niezbędnym do świadomego życia i podejmowania odpowiedzialnych decyzji, dokonywania pewnych wyborów oraz przejawiania określonych zachowań. System wartości przekazywany w środowisku rodzinnym to nie tylko wzory zachowania, atmosfera domowa, styl życia, ale także oczekiwania w zakresie kształtowania stałych cech charakteru. Owe wzorce przekazywane są w postaci opinii, poglądów, wiedzy, a także uznawanych norm.

* e-mail: pekalaannam@gmail.com

Instytut Edukacji Przedszkolnej i Szkolnej, Wydział Pedagogiki, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, ul. Waszyngtona 4/8, 42–200 Częstochowa, Polska.

Rodzina powinna wprowadzać dziecko w świat wartości kulturalnych i społecznych, w rodzinie po raz pierwszy dziecko powinno zetknąć się z pojęciami dobra i zła, rzeczy dozwolonych, pochwalanych i potępianych. Rodzice swoim zachowaniem i ocenami winni wskazać młodemu pokoleniu, co w życiu jest ważne, z czym należy się liczyć, jak należy odnosić się do ludzi. Będąc pośrednikami w zdobywaniu informacji o otaczającym świecie mogą i powinni poprzez selekcję informacji i materiałów pewne wpływy nasilić, a inne osłabić. Aby uzyskać pożądane efekty, powinni pamiętać, że konieczny jest nie tylko dobór właściwych wzorów i modeli, ale przede wszystkim przemyślaný i celowy sposób ich propagowania.

Słowa kluczowe: rodzina, wychowanie, dziecko, postawy moralne.

Abstract

A child's environment, with its family in the first place, creates the best space to lead a properly directed educational progress. The family as a fundamental social unit is characterized by the greatest continuity and regularity. It should provide the best conditions for child's development. There are several important issues in this educational process which are carried out by the family. It is not only the emotional attitude but also the means of its expression as well as the ability to meet the child's needs. A family is a place where a child is being prepared for life, where it learns to tolerate various difficulties and failures and where it learns to take responsibility for its duties.

The shaping of moral attitudes is an extremely important issue in the process of children's education. Developing and shaping an appropriate and fixed hierarchy of values is a necessary factor for conscious living and making responsible decisions, making choices and manifesting certain behaviour. The system of values passed in the family consists of not only certain behaviour, home atmosphere and lifestyle but also expectations of shaping fixed features of character. These patterns are passed by means of opinions, views, knowledge and accepted standards.

A family introduces a child to the world of cultural and social values. This is the family environment where a child encounters, for the first time, the notions of right and wrong, the allowed and accepted things. By means of behaviour and evaluation parents show a child what is important in life, what to pay attention to and how to act with people. Parents as intermediaries in obtaining information about the surrounding world can and should, by the selection of information and materials strengthen some influences and weaken others at the same time. To achieve the desired effects, parents should remember it is necessary not only to select appropriate models, but most of all they should have a studied and purposeful way to promote them.

Keywords: family, education, child, moral attitudes.

Wprowadzenie

System wartości zajmuje szczególne miejsce w procesie wychowania. Wypracowanie i ukształtowanie trwałej hierarchii wartości pozwala podejmować odpowiednie decyzje, dokonywać określonych wyborów, współistnieć w środowisku. Rodzina, jako środowisko kształtujące postawy społeczno-moralne, zajmuje w procesie formowania systemu wartości szczególne miejsce. Przyjrzyjmy się dwóm interesującym nas pojęciom – po pierwsze rodzinie, a po drugie terminowi wartości.

Jedną z istotnych ról rodzicielskich, na które zwraca uwagę Jan Paweł II, jest wychowanie w duchu miłości i szacunku dla ludzi¹. W trosce o swoje dzieci rodzice wychowują je tak, aby umiały się bawić, żeby się uczyły, w swym postępowaniu były szczere, uporządkowane, to znaczy, żeby stały się osobami odpowiedzialnymi i wolnymi².

Rodzina to środowisko, w którym następuje przekazywanie każdemu nowemu pokoleniu dziedzictwa kulturowego, a także na wdrażaniu zasad polegających na wprowadzaniu w normy życia zbiorowego i mechanizm konformizmu społecznego, w elementarne wartości kultury ludzkiej. Uzewewnętrzniając pożądane społecznie i moralnie cechy, nadaje się życiu sens³. Najważniejszymi wzorami postępowania powinni być dla dziecka rodzice, bowiem mechanizm procesu socjalizacji kulturowej w środowisku domowym koncentruje się na wpajaniu określonego systemu wartości, naśladownictwie zachowań oraz kontroli społecznej, polegającej na nagradzaniu zachowań pożądanych i represji zachowań niepożądanych⁴. W okresie intensywnego poznawania świata – a takim okresem jest wiek przedszkolny – dziecko poszukuje wskazówek i wzorów tego, jak się zachować. Obserwując dorosłych, to, jakich dokonują wyborów, jak zwracają się do innych ludzi, jak we wszystkich działaniach ujawniają swoje pragnienia, przekonania czy wartości, dzieci zdobywają podstawy inteligencji moralnej⁵.

Jeszcze do niedawna, w opinii pedagogów i socjologów, rodzina była „[...] najważniejszym pasem transmisyjnym, który służy przekazywaniu wzorów kulturowych następnemu pokoleniu”⁶.

¹ H. Cudak, *Wychowanie w rodzinie w nauce Jana Pawła II*, [w:] D. Waloszek (red.), *Pedagogia Jana Pawła II wyzwaniem dla współczesnej myśli i teorii wychowania*, Górnśląska Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Kardynała Augusta Hłonda, Mysłowice 2008, s. 130.

² F. Corominas, *Wychowywać dziś*, Wydawnictwo APOSTOLICUM, Zabki 2006, s. 15.

³ M. Łobocki, *Teoria wychowania w zarysie*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2007, s. 105.

⁴ F. Adamski, *Znaczenie wychowania w rodzinie dla rozwoju osobowego dziecka*, [w:] F. Adamski (red.), *Wychowanie w rodzinie*, Wydawnictwo Petrus, Kraków 2010, s. 7–12.

⁵ R. Coles, *Inteligencja moralna dzieci*, Dom Wydawniczy REBIS, Poznań 1999, s. 19.

⁶ R. Merton, *Teoria socjologiczna i struktura społeczna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1982, s. 221.

Obok szkoły i kościoła stanowiła jedno z głównych ogniw w procesie:

„[...] nabywania przez jednostkę wiedzy, systemu wartości, biegłości językowej, umiejętności społecznych i społecznej wrażliwości, która pozwala jej zintegrować się ze społeczeństwem i zachować w nim przystosowawczo”⁷.

W świecie tradycyjnym, pewnym i bezpiecznym, socjalizacja była procesem przekazywania i dziedziczenia stabilnej hierarchii wartości, dzięki czemu młody człowiek zdobywał kompetencje, pozwalające poznawać mu to, co słuszne i właściwe⁸. W dobie intensywnych przemian społeczno-politycznych te podstawowe środowiska wychowawcze zaczynają tracić zakres i siłę swych oddziaływań, głównie na rzecz mediów i grup rówieśniczych. Skutkiem takiego przesunięcia jest kryzys norm życia, przejawiający się relatywizacją wartości i negowaniem dotychczasowych autorytetów⁹. Młode pokolenie zaczyna szukać wskazówek, jak żyć, w tekstach kultury popularnej, w których zaproponowane modele często są bardziej atrakcyjne i łatwiejsze w realizacji od tych oferowanych przez rodzinę, szkołę i kościół.

Przejdźmy do kolejnego pojęcia. W filozofii wartość rozumiana jest wieloznacznie.

„Ze stanowiska obiektywistycznego jest traktowana jako pewna właściwość przedmiotów, niezależnie od tego, jak je oceniają ludzie, ze stanowiska subiektywnego – jako właściwość nadawana przedmiotom przez człowieka w zależności od jego potrzeb, uczuć i woli. Współcześnie na ogół uznaje się zależność wartości od człowieka i jego potrzeb, lecz także i od właściwości samego przedmiotu, na które może się składać suma włożonej weń kwalifikowanej pracy, artyzmu, umiejętności technicznej i inne. Wartościowanie zmienia się zależnie od przemian życia społecznego i kultury, jednakże w obrębie względnie trwałych układów społecznych podlega pewnej obiektywizacji, pełniąc w ten sposób funkcję czynnika integrującego klasy społeczne, społeczeństwa i narody”¹⁰.

W pedagogice pojęcie wartość obejmuje swym zakresem wszystko to, co uważane jest jako ważne i cenne dla jednostki i społeczeństwa, coś co jest godne pożądania, łączy się z pozytywnymi odczuciami i jednocześnie stanowi cel ludzkich dążeń¹¹.

⁷ A. Reber, E. Reber, *Słownik psychologii*, Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Warszawa 2005, s. 718.

⁸ J. Dobrołowicz, *Zagrożenia socjalizacji w rodzinie w warunkach dominacji kultury popularnej*, [w:] J. Jęczeń, M.Z. Stepulak (red.), *Wartość i dobro rodziny*, Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2011, s. 287.

⁹ Tamże, s. 287.

¹⁰ W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 453.

¹¹ M. Łobocki, *Wychowanie moralne w zarysie*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2002, s. 72.

Opis założeń metodologicznych badań własnych

Aby uzyskać odpowiedź na sformułowany w temacie problem, przystępując do badań sformułowano następujące pytania badawcze:

1. Jaką postawę prezentują rodzice wobec wartości społeczno-moralnych w wychowaniu dzieci?
2. Jak oceniają rodzice poziom rozumienia i wyrażania przez dzieci wybranych wartości?

Respondentami wypełniającymi kwestionariusz ankiety byli rodzice dzieci 6-letnich i stanowiło to jedyny wymóg warunkujący udział w badaniach. Przygotowano 180 kwestionariuszy. Analizie poddano 110 ze 112 wypełnionych. Z informacji zamieszczonych w metryczce wynikało, iż grupa odpowiadająca na pytania była zróżnicowana pod względem wykształcenia (60% wyższe, 28% średnie, 10% zawodowe, 2% podstawowe), a także płci – dominującą grupę stanowiły kobiety (90%). Badania przeprowadzono na przełomie 2013 i 2014 roku.

Przystępując do określenia istoty wartości w wychowaniu, postawiono rodzicom pytanie dotyczące potrzeby przekazywania wartości ich dzieciom.

Tabela 1. Konieczność przekazywania wartości w wychowaniu społeczno-moralnym dzieci

Table 1. The need to instil in children values in their social and moral education

n = 110

Wskazanie	Liczba	%
Tak	109	99,09
Nie	1	0,91
Razem	110	100,00

Źródło: Badania własne. Wyniki nie sumują się. Możliwość wielokrotnych odpowiedzi.
Source: Author's research. The figures do not add up. The possibility of multiple answers.

Analiza powyższych danych dowodzi, że wśród badanych panuje prawie jednomyślność w interesującej kwestii. Tylko jedna osoba zaznaczyła odpowiedź negatywną. Można więc założyć, iż w procesie wychowania dzieci wartości stanowią cel dążenia do tego, co godne i ważne.

Konsekwencją powyższego wydało się poznanie opinii na temat korzyści wynikających z kierowania się wartościami. Poproszono respondentów, aby zaznaczając odpowiednie wskazanie, określili również jego poziom ważności w kategoriach: zdecydowanie tak, raczej tak, raczej nie.

Tabela 2. Korzyści wynikające z kierowania się wartościami
Table 1. The benefits of following values

n = 110

Wskazanie	Poziom ważności							
	Zdecydowanie tak		Raczej tak		Raczej nie		Razem	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Ułatwiają dokonywanie właściwych wyborów.	72	65,46	38	34,54	–	–	110	100,00
Pomagają w odróżnieniu dobra od zła.	105	95,46	5	4,54	–	–	110	100,00
Uczą odpowiedzialności i sumienności.	100	90,91	8	7,27	2	1,82	110	100,00
Są wskazówką, jak stać się dobrym człowiekiem.	107	97,27	3	2,73	–	–	110	100,00
Pomagają funkcjonować w społeczeństwie.	80	72,73	20	18,18	10	9,09	110	100,00
Uczą dostrzegać potrzeby innych.	88	80,00	19	17,27	3	2,73	110	100,00

Źródło: Badania własne.

Source: Author's research.

Z przedstawionego zestawienia wynika, iż wśród badanej próby wszystkie z zamieszczonych wskazań zajmują w hierarchii poziomu ważności bardzo wysoki i wysoki poziom. Może zastanawiać jedynie „pomoc w funkcjonowaniu wśród innych” – 10 osób uznało, iż na tej płaszczyźnie stosowanie wartości raczej nie daje korzyści.

Wychowując swoje dzieci, rodzice kształtują różne cechy ich charakteru. Zadaniem badanych było zaznaczenie odpowiedniej rubryki. Pierwsza oznaczała kształtowanie danej cechy za zupełnie nieważne; druga – ważne, ale w niewielkim stopniu; trzecia – średnio ważne; czwarta – ważne; piąta – bardzo ważne. Uzyskane wyniki zaprezentowane zostały w poniższym zestawieniu (por. Tab. 3).

Tabela 3. Znaczenie, jakie przypisują rodzice poszczególnym wartościom w wychowywaniu dzieci
Table 3. The importance that parents attribute to particular values in the education of their children

Cecha	Poziom ważności danej cechy															Razem	
	1			2			3			4			5			Liczba	%
	I.	%	I.	%	I.	%	I.	%	I.	%	I.	%	I.	%			
Uczciwość	-	-	4	3,64	4	3,64	4	3,64	10	9,09	92	83,64	110	100,00			
Pracowitość	2	1,82	2	1,82	4	3,64	4	3,64	12	10,91	90	81,82	110	100,00			
Odpowiedzialność	1	0,91	1	0,91	6	5,45	6	5,45	10	9,09	92	83,64	110	100,00			
Troska o innych	-	-	-	-	5	4,54	5	4,54	15	13,64	90	81,82	110	100,00			
Sumienność	-	-	-	-	10	9,09	10	9,09	10	9,09	90	81,82	110	100,00			
Tolerancja	3	2,73	3	2,73	4	3,64	4	3,64	8	7,27	92	83,64	110	100,00			
Punktualność	3	2,73	2	1,82	7	6,36	7	6,36	20	18,18	78	70,91	110	100,00			
Posłuszeństwo	1	0,91	1	0,91	5	4,54	5	4,54	12	10,91	91	82,73	110	100,00			
Szczerość	1	0,91	2	1,82	10	9,09	10	9,09	25	22,73	73	66,36	110	100,00			
Szacunek dla innych	-	-	-	-	-	-	-	-	15	13,64	95	86,36	110	100,00			
Stosowanie form grzecznościowych	-	-	-	-	-	-	-	-	11	10,00	99	-	110	100,00			
Empatia	3	2,73	5	4,54	11	10,00	11	10,00	35	31,82	56	50,91	110	100,00			
Bezinteresowność	2	1,82	4	3,64	7	6,36	7	6,36	47	42,73	50	45,45	110	100,00			

Źródło: Badania własne.
Source: Author's research.

Znaczenie obecności wymienionych wartości w wychowaniu, według rodziców, jest ważne dla każdej z nich. Najwyższe oceny uzyskano dla następujących cech: stosowanie form grzecznościowych oraz szacunek dla innych.

Wszystkie oddziaływania, odbywające się zarówno w toku czynności zaplanowanych, jak i tych spontanicznych, realizowane są za pomocą różnych metod wychowawczych. Sprawdzone, które z nich – w opinii respondentów – są najskuteczniejsze. Zebrane informacje zamieszczono w dwóch poniższych tabelach.

Tabela 4. Metody kształtowania postaw społecznych/metody wpływu osobistego
Table 4. The methods of the forming of social attitudes/the methods of individual influence

n = 95

Wskazanie	Liczba	%
Sugestia/sugerowanie	33	34,74
Perswazja	13	13,68
Działanie przykładem osobistym	78	82,11
Wyrażanie aprobaty i dezaprobaty	36	37,89

Źródło: Badania własne. Wyniki nie sumują się. Możliwość wielokrotnych odpowiedzi.
 Source: Author's research. The figures do not add up. The possibility of multiple answers.

Tabela 5. Metody kształtowania postaw społecznych/metody wpływu sytuacyjnego
Table 5. The methods of the forming of social attitudes/the methods of situational influence

n = 95

Wskazanie	Liczba	%
Nagradzanie wychowawcze	69	72,63
Karanie wychowawcze	11	11,58
Instruowanie	53	55,79
Organizowanie doświadczeń	16	16,84
Przydzielanie funkcji i ról społecznych	11	11,58
Ćwiczenie	1	0,95

Źródło: Badania własne. Wyniki nie sumują się. Możliwość wielokrotnych odpowiedzi.
 Source: Author's research. The figures do not add up. The possibility of multiple answers.

Analiza uzyskanych danych pozwala na sformułowanie stwierdzenia, iż badani rodzice w procesie kształtowania postaw społecznych dostrzegają istotną rolę, zarówno metody wpływu osobistego, jak i sytuacyjnego. W pierwszej grupie największa ilość badanych wskazała na działanie przykładem osobistym, w drugiej nagradzanie wychowawcze. Analogicznie najmniej wskazań uzyskały perswazja oraz ćwiczenie.

Proces wychowania, wdrażania do stosowania określonego systemu wartości, przebiega w sposób ciągły. Zapytano uczestników badań, czy w wieku 6 lat

ich dzieci potrafią kierować się w życiu wpajanymi wartościami. Odpowiedź na to pytanie zamieszczono w tabeli 6.

Tabela 6. Kierowanie się przez dzieci wartościami moralnymi
Table 6. How children follow moral values

n = 110

Wskazanie	Liczba	%
Tak	103	93,64
Nie	7	6,36
Razem	110	100,00

Źródło: Badania własne.
 Source: Author's research.

Tylko niewielka część ankietowanych rodziców nie uważa, by ich dziecko kierowało się w swym zachowaniu wartościami moralnymi. Zdecydowanie dominuje przeświadczenie o chęci ich uwzględniania przez dzieci w codziennym zachowaniu.

Znając ogólną opinię rodziców na temat stosowania przez dzieci wartości, próbowano uzyskać informacje dotyczące konkretnych zachowań i sytuacji. Uzyskane odpowiedzi prezentują kolejne cztery zestawienia tabelaryczne.

Tabela 7. Stosowanie form grzecznościowych, poprawne zachowanie w miejscach publicznych

Table 7. Politeness in language and proper behaviour in public

n = 110

Wskazanie	Liczba	%
Tak	105	95,45
Nie	5	4,55
Razem	110	100,00

Źródło: Badania własne.
 Source: Author's research.

Tabela 8. Umiejętność współpracy z innymi dziećmi

Table 8. The ability to cooperate with other children

n = 110

Wskazanie	Liczba	%
Tak	104	94,54
Nie	6	5,46
Razem	110	100,00

Źródło: Badania własne.
 Source: Author's research.

Tabela 9. Przejawianie przez dziecko zachowań agresywnych
Table 9. The adopting of aggressive behaviours by children

n = 110

Wskazanie	Liczba	%
Tak	18	16,36
Nie	92	83,64
Razem	110	100,00

Źródło: Badania własne.
 Source: Author's research.

Tabela 10. Umiejętność oceny przez dziecko postępowania
Table 10. The children's ability to judge their behaviour

n = 110

Wskazanie	Tak		Nie	
	Liczba	%	Liczba	%
Bohaterów literackich	82	74,54	28	25,46
Swojego	100	90,91	10	9,09
Innych osób	104	94,55	6	5,45

Źródło: Badania własne.
 Source: Author's research.

Odpowiedzi uzyskane od rodziców pozwalają na stwierdzenie, że zdecydowana większość dzieci potrafi odpowiednio się zachować. Problematyczna jest jeszcze dla nich – choć w niewielkim stopniu – umiejętność oceny postępowania innych.

Uszczegółowieniem powyższych informacji wydało się poznanie opinii na temat umiejętności rozumienia i wyrażania przez dzieci wybranych wartości. Do oceny przedstawiono następujące kategorie moralne: tolerancja, empatia, posłuszeństwo, szacunek i bezinteresowność określanych na pięciu poziomach percepcji:

- 1 – nie rozumie,
- 2 – rozumie w niewielkim stopniu, nie potrafi wyrazić,
- 3 – rozumie, ale nie zawsze potrafi wyrazić,
- 4 – w stopniu dobrym opanował rozumienie i wyraża,
- 5 – bezbłędnie rozumie i wyraża.

Tabela 11. Umiejętność rozumienia i wyrażania przez dzieci wybranych wartości. Tolerancja

Table 11. The children's ability to understand and express the selected values. Tolerance

n = 110

Wskazanie	Liczba	%
1 – nie rozumie,	8	7,27
2 – rozumie w niewielkim stopniu, nie potrafi wyrazić,	9	8,18
3 – rozumie, ale nie zawsze potrafi wyrazić,	39	35,45
4 – w stopniu dobrym opanował rozumienie i wyraża,	40	36,36
5 – bezbłędnie rozumie i wyraża.	14	12,74
Razem	110	100,00

Źródło: Badania własne.

Source: Author's research.

Tolerancja, to wartość którą 6-latki nie zawsze rozumieją i potrafią wyrazić. Większość odpowiedzi mieściła się w 3. i 4. kategorii.

Tabela 12. Umiejętność rozumienia i wyrażania przez dzieci wybranych wartości. Empatia

Table 12. The children's ability to understand and express the selected values. Empathy

n = 110

Wskazanie	Liczba	%
1 – nie rozumie,	3	2,73
2 – rozumie w niewielkim stopniu, nie potrafi wyrazić,	30	27,27
3 – rozumie, ale nie zawsze potrafi wyrazić,	32	29,10
4 – w stopniu dobrym opanował rozumienie i wyraża,	40	36,36
5 – bezbłędnie rozumie i wyraża.	5	4,54
Razem	110	100,00

Źródło: Badania własne.

Source: Author's research.

Wśród kategorii zaznaczonych przez rodziców na pierwszym miejscu znalazła się 4., potem kolejno 3. i 2. Wynika stąd, że pojęcie tolerancji jest dla badanej grupy wiekowej pojęciem trudnym.

Tabela 13. Umiejętność rozumienia i wyrażania przez dzieci wybranych wartości. Posłuszeństwo

Table 13. The children's ability to understand and express the selected values. Obedience

n = 110

Wskazanie	Liczba	%
1 – nie rozumie,	–	–
2 – rozumie w niewielkim stopniu, nie potrafi wyrazić,	–	–
3 – rozumie, ale nie zawsze potrafi wyrazić,	27	24,54
4 – w stopniu dobrym opanował rozumienie i wyraża,	73	66,36
5 – bezbłędnie rozumie i wyraża.	10	9,10
Razem	110	100,00

Źródło: Badania własne.
Source: Author's research.

Posłuszeństwo to wartość, która, spośród ocenianych, jest najlepiej rozumiana i wyrażana przez dzieci. Żadne z rodziców nie zaznaczyło odpowiedzi: „nie rozumie” i „rozumie w niewielkim stopniu”.

Tabela 14. Umiejętność rozumienia i wyrażania przez dzieci wybranych wartości. Szacunek

Table 14. The children's ability to understand and express the selected values. Respect

n = 110

Wskazanie	Liczba	%
1 – nie rozumie,	–	–
2 – rozumie w niewielkim stopniu, nie potrafi wyrazić,	9	8,18
3 – rozumie, ale nie zawsze potrafi wyrazić,	15	13,64
4 – w stopniu dobrym opanował rozumienie i wyraża,	67	60,91
5 – bezbłędnie rozumie i wyraża.	19	17,27
Razem	110	100,00

Źródło: Badania własne.
Source: Author's research.

Ponad 60% rodziców ocenia, że ich dzieci wiedzą, co oznacza pojęcie szacunku i potrafią go okazać.

Tabela 15. Umiejętność rozumienia i wyrażania przez dzieci wybranych wartości. Bezinteresowność**Table 15. The children's ability to understand and express the selected values. Selflessness**

n = 110

Wskazanie	Liczba	%
1 – nie rozumie,	2	1,82
2 – rozumie w niewielkim stopniu, nie potrafi wyrazić,	20	18,18
3 – rozumie, ale nie zawsze potrafi wyrazić,	60	54,54
4 – w stopniu dobrym opanował rozumienie i wyraża,	25	22,73
5 – bezbłędnie rozumie i wyraża.	3	2,73
Razem	110	100,00

Źródło: Badania własne.

Source: Author's research.

Kolejną wartość – bezinteresowność – ponad połowa badanych zakwalifikowała do grupy, którą określono „rozumie, ale nie zawsze potrafi wyrazić”.

Rodzice, oprócz określenia konkretnego poziomu percepcji poszczególnych wartości, mieli jeszcze możliwość wyrażenia swoich opinii na interesujący temat. Większość respondentów nie skorzystała z tej możliwości. Wśród udzielonych znalazły się między innymi następujące: „należy dawać dzieciom przykład i wtedy będą wiedziały, jak mają postępować”, „niektóre wartości są dla przedszkolaków trudne, ale zwracanie uwagi na postępowanie dziecka pozwoli nawet te trudne zrozumieć”.

Ostatnie pytanie zamknięte zamieszczone w kwestionariuszu dotyczyło zadowolenia bądź niezadowolenia rodziców z postaw moralnych prezentowanych przez ich dzieci. Uzyskane odpowiedzi zostały zamieszczone w poniższym zestawieniu tabelarycznym.

Tabela 16. Zadowolenie rodziców z postaw dzieci**Table 16. Parents' satisfaction with the attitudes of children**

n = 110

Wskazanie	Liczba	%
Tak	109	99,99
Nie	1	0,91
Razem	110	100,00

Źródło: Badania własne.

Source: Author's research.

Niemal wszyscy badani rodzice wyrazili zadowolenie z postaw przyjmowanych przez ich dzieci. Zaprzeczyła temu zaledwie jedna osoba, uzasadniając, że

jest to spowodowane takimi zachowaniami, jak bałaganiarstwo i nieposłuszeństwo. Pozostali rodzice wymieniali cechy dodatnie dzieci, jak zdolność do pomocy, opiekuńczość (w tym, względem młodszego rodzeństwa), wrażliwość, samodzielność, posłuszeństwo, poprawne zachowanie, uprzejmość.

Warto zaznaczyć, iż rodzice, podkreślając rolę rodziny w kształtowaniu systemu wartości u swoich dzieci, dostrzegają również rolę innych środowisk biorących udział w tym procesie. W pytaniu otwartym, dotyczącym badanego zagadnienia, zdecydowana większość zwróciła uwagę na rolę mediów, środowiska rówieśniczego oraz szkoły. Jeden z rodziców napisał:

„Zmienia się tradycyjna rola rodziny, ale świadomy rodzic będzie robił wszystko, by jego dziecko umiało żyć w zgodzie z samym sobą i z innymi. Do tego potrzebny mu jest określony bagaż wyposażony w wartości”.

Podsumowanie

Kształtowanie systemu wartości jest niezwykle istotną kwestią w procesie wychowania dzieci. Rodzina wprowadzając dziecko w świat wartości kulturalnych i społecznych uczy tego, co ważne, zapoznaje z pojęciami dobra i zła, przekazuje określoną hierarchię wartości.

Z przeprowadzonych badań wynika, iż rodzice dostrzegają oraz doceniają rolę i znaczenie rodziny jako wzorca w wychowaniu. Aby wpoić dzieciom odpowiedni system wartości, wykorzystują różnorodne metody kształtowania postaw społecznych. Pozytywnie oceniają poziom rozumienia i wyrażania przez nie określonych wartości, dostrzegając jednocześnie potrzebę ciągłego ich doskonalenia.

Bibliografia

- Adamski F., *Znaczenie wychowania w rodzinie dla rozwoju osobowego dziecka*, [w:] Adamski F. (red.), *Wychowanie w rodzinie*, Wydawnictwo Petrus, Kraków 2010.
- Coles R., *Inteligencja moralna dzieci*, Dom Wydawniczy REBIS, Poznań 1999.
- Corominas F., *Wychowywać dziś*, Wydawnictwo APOSTOLICUM, Ząbki 2006.
- Cudak H., *Wychowanie w rodzinie w nauce Jana Pawła II*, [w:] D. Waloszek (red.), *Pedagogia Jana Pawła II wyzwaniem dla współczesnej myśli i teorii wychowania*, Górnośląska Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Kardynała Augusta Hlonda, Mysłowice 2008.
- Dobrołowicz J., *Zagrożenia socjalizacji w rodzinie w warunkach dominacji kultury popularnej*, [w:] J. Jęczeń, M.Z. Stepulak (red.), *Wartość i dobro rodziny*, Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2011.
- Łobocki M., *Teoria wychowania w zarysie*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2007.

- Łobocki M., *Wychowanie moralne w zarysie*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2002.
- Merton R., *Teoria socjologiczna i struktura społeczna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1982.
- Okoń W., *Nowy słownik pedagogiczny*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
- Reber A., Reber E., *Słownik psychologii*, Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Warszawa 2005.